KOMISE EVROPSKÝCH SPOLEČENSTVÍ

V Bruselu dne 16.3.2005
KOM(2005) 94 v konečném znění

SDĚLENÍ KOMISE

Zelená kniha „Nová mezigenerační solidarita jako odpověď na demografické změny“

SDĚLENÍ KOMISE

Zelená kniha „Nová mezigenerační solidarita jako odpověď na demografické změny“

Evropa dnes čelí demografickým změnám, jejichž rozsah a závažnost nemají obdoby. Přirozený přírůstek obyvatelstva Evropy činil v roce 2003 pouze 0,04 % ročně a nové členské státy s výjimkou Kypru a Malty dokonce zaznamenaly úbytek obyvatelstva. V mnoha zemích je pro zajištění přírůstku obyvatelstva klíčové přistěhovalectví. Úhrnná plodnost (průměrný počet dětí na 1 ženu) je všude pod záchovnou hodnotou nutnou k tomu, aby se populace sama obnovovala (přibližně 2,1 dítěte na ženu), a v mnoha členských státech je dokonce méně než 1,5 dítěte na ženu.

Evropané však nemají tolik dětí, kolik by chtěli. Rozhodování párů je totiž zatíženo všemi možnými omezeními, včetně stále obtížnějšího přístupu k bydlení.

Platí také, že rodiny, jejichž podoba se mění, avšak které nadále tvoří základní složku evropské společnosti, nejsou prostředím motivovány k tomu, aby měly více dětí. Chce-li Evropa zvrátit tendenci k demografickému poklesu, měla by více podporovat rodiny prostřednictvím veřejných politik, které umožní ženám i mužům sladit rodinný a pracovní život. Rodina bude kromě toho dále hrát významnou úlohu, pokud jde o mezigenerační solidaritu. Unie proto musí lépe poznat situaci rodin v jednotlivých členských státech, zejména co se týče zaměstnanosti a příjmů neúplných rodin, přístupu k bydlení, sociálních dávek a péče o seniory.

Čísla hovoří jasně: Počet obyvatel Unie bude díky přistěhovalectví mírně růst až do roku 2025, kdy začne klesat[1]: 458 milionů obyvatel v roce 2005, 469,5 milionu v roce 2025 (+2 %) a 468,7 milionu v roce 2030. Avšak v 55 z 211 regionů Evropské unie o 15 členských zemích již došlo k poklesu počtu obyvatel v druhé polovině devadesátých let a stejně tomu bylo i v případě většiny regionů nových členských států (35 z 55 regionů), přičemž příčinou je úbytek přirozenou měrou (počet zemřelých převyšuje počet živě narozených) a negativní migrační saldo[2].

Tento pokles je ještě rychlejší a závažnější, vezmeme-li v úvahu pouze obyvatelstvo v aktivním věku (15–64 let) – v období mezi lety 2005 a 2030 se počet lidí v této věkové skupině sníží o 20,8 milionu.

Zpráva skupiny na vysoké úrovni vedené Wimem Kokem zdůraznila význam této demografické výzvy pro lisabonskou strategii – demografické stárnutí obyvatelstva by mohlo způsobit pokles potenciálního ročního růstu HNP v Evropě z dnešních 2 až 2,25 % na 1,25 % v roce 2040. Tím by byla ovlivněna i podnikavost a iniciativnost naší společnosti.

Chceme-li této výzvě čelit, musíme bezodkladně a rozhodně provádět lisabonskou agendu, klást důraz na politiky, které si kladou za cíl větší účast v pracovním procesu – zejména pro takové skupiny obyvatelstva, jako jsou ženy, mladí lidé a senioři – inovace a zvyšování produktivity.

---

[1] Základní scénář Eurostatu pro odhady počtu obyvatel, předběžné výsledky – prosinec 2004.

[2] Regiony NUTS2. Zdroj: *Třetí zpráva o soudržnosti*, únor 2004.

Rovněž je třeba pokračovat v modernizaci systémů sociální ochrany, a to zejména důchodových, aby se zajistila jejich finanční a sociální udržitelnost a aby tyto systémy umožnily zvládat dopady demografického stárnutí.

Unie v posledních několika letech vypracovala politiky[3] k lepšímu předvídání těchto změn[4] a nedávné iniciativy jako *Zelená kniha o přístupu Společenství k řízení ekonomické migrace* posunují tuto debatu vpřed.

Uvedené demografické změny jsou výsledkem tří základních trendů:

- **Neustálé prodlužování délky života** je výsledkem značného pokroku ve zdravotnictví a kvalitě života Evropanů – střední délka života v dobrém zdravotním stavu nepřetržitě roste. Tento pokrok by měl pokračovat a měly by se zmenšovat rozdíly ve střední délce života mužů a žen. V jedné rodině mohou nyní být čtyři generace, jsou však mobilnější a nežijí již vždy společně, jako tomu bylo dříve.

- Zvyšování počtu osob **starších 60 let** bude patrné až do doby kolem roku 2030, kdy se z generace „baby boomu“ stanou senioři.

- **Trvale nízká porodnost**. Generace, které vzešly z „baby boomu“, měly méně dětí než generace před nimi. Na nízké porodnosti se podílí vícero faktorů: problémy s hledáním zaměstnání, nedostatek a cena bytů, vyšší věk rodičů při narození prvního dítěte, různé možnosti, pokud jde o studium, práci a rodinný život. Úhrnná plodnost je téměř všude pod hodnotou nutnou k tomu, aby se populace sama obnovovala. V některých zemích na jihu a východě Evropy je dokonce nižší než 1,3 dítěte na ženu.

Ve společnosti dochází též k velkým strukturálním změnám – mění se struktura rodiny, je více starších pracovníků (55–64), seniorů (65–79), velmi starých lidí (80+), méně dětí, mladých lidí a dospělých v produktivním věku. Přechody mezi jednotlivými obdobími života jsou dnes složitější; zejména to platí o mladých lidech, kteří do některých životních etap vstupují později (konec studií, nástup do zaměstnání, první dítě).

Veřejné politiky na evropské i národní úrovni tedy musejí brát v potaz demografické změny. Tento záměr sleduje přípravná akce schválená Evropským parlamentem v roce 2004[5] – klade si za cíl lépe zohlednit ve všech příslušných politikách dopad demografických změn.

Je čím dál více členských států, v nichž se přizpůsobení těmto trendům již stalo politickou prioritou. Ve snaze kompenzovat předvídatelný pokles počtu obyvatel v aktivním věku přispívá Unie k širšímu zapojení do pracovního procesu, zejména u žen a starších pracovníků, podporuje investice do „lidského kapitálu“ a zvyšování produktivity prostřednictvím hospodářských reforem a úsilí vyvíjeného v oblasti výzkumu a inovací. Přesto je ještě třeba zvýšit úsilí v oblasti integrace mladých lidí do trhu práce a jim poskytované podpory v průběhu jejich následné profesní dráhy, která již není přímočará a zahrnuje přechody mezi zaměstnáním, studiem, nezaměstnaností a rekvalifikací či obnovou kvalifikace.

---

3 Viz příloha 1.

4 Směrem k Evropě pro všechny věkové skupiny – KOM(1999) 221 ze dne 25.5.1999; Odpověď Evropy na stárnutí světové populace – KOM(2002) 143 ze dne 18.3.2002.

5 Rozpočtová linie 20 04 01 – Úř. věst. L 53, 23.2.2004, svazek 47, s. II/1281.

V souvislosti s novou sociální agendou Unie je třeba tuto diskusi prohloubit, přitom však musí být respektovány pravomoci jednotlivých úrovní veřejné správy. **Mnoho otázek spojených s demografickými změnami spadá výlučně do oblasti působnosti členských států nebo jejich regionálních orgánů či sociálních partnerů. Jedná se však též o neodkladné otázky společného zájmu, na něž musí odpovědět všechny členské státy.**

Index ekonomického zatížení[6] se zvýší z 49 % v roce 2005 na 66 % v roce 2030. Bude nutné nejen dosáhnout, nýbrž překonat cíl lisabonské strategie – 70% míra zaměstnanosti – aby se vyvážilo očekávané snížení počtu obyvatel v aktivním věku. Zapojení do pracovního procesu bude muset být větší a věk odchodu do důchodu se bude muset dále zvyšovat. Bude rovněž zapotřebí zhodnotit a projednat, jak nejlépe vyvážit nejvíce nepříznivé důsledky tohoto vývoje.

Domníváte se, že by se diskuse o demografickém vývoji a řešení jeho důsledků měla odehrávat na evropské úrovni?

Pokud ano, jaké by mohly být její cíle a kterých politických oblastí by se podle Vás měla týkat?

1. VÝZVY EVROPSKÉ DEMOGRAFIE

Tři příčiny demografického stárnutí obyvatelstva, jež se i přes velkou rozmanitost jednotlivých situací objevují v celé Evropě, je možné shrnout následovně[7]:

- **Unie již nemá „demografický motor“.** Členské státy, jejichž počet obyvatel do roku 2050 neklesne, představují jen malý díl celkového obyvatelstva Unie. Z pěti nejlidnatějších členských států vzroste v období let 2005 až 2050 pouze počet obyvatel Spojeného království a Francie (+8 % a +9,6 %)[8]. Pokles počtu obyvatel někde začne již před rokem 2015 a v některých případech do roku 2050 přesáhne 10 nebo dokonce 15 %.

- V mnoha zemích zmírňovalo v poslední době důsledky nízké porodnosti **přistěhovalectví**.

- Demografické rozdíly se výrazně projevují na situaci **kandidátských zemí**. Odhady týkající se Bulharska a Rumunska mluví o úbytku obyvatelstva (–21 % a –11 % do roku 2030), podobně jako odhady OSN pro Chorvatsko (–19 %). Naopak obyvatelstvo Turecka by v období od roku 2005 do roku 2030 mělo zaznamenat početní nárůst o více než 19 milionů (+25 %).

---

6 Poměr počtu obyvatel ve věku 0–14 let a starších 65 let k počtu obyvatel od 15 do 64 let.

7 Viz příloha 2.

8 Ve Španělsku by mezi lety 2005 a 2030 mělo dojít k nárůstu o 5,7 %, avšak mezi lety 2005 a 2050 k poklesu o 0,8 %.

Základní scénář Eurostatu, EU-25 (v závorce v tisících)	*2005–2050*	*2005–2010*	*2010–2030*	*2030–2050*
Obyvatelstvo celkem	**–2,1% (–9642)**	**+1,2% (+5444)**	**+1,1% (+4980)**	**–4,3% (–20066)**
Děti (0–14)	–19,4% (–14415)	–3,2% (–2391)	–8,9% (–6411)	–8,6% (–5612)
Mladí lidé (15–24)	–25,0% (–14441)	–4,3% (–2488)	–12,3% (–6815)	–10,6% (–5139)
Mladí dospělí (25–39)	–25,8% (–25683)	–4,1% (–4037)	–16,0% (–15271)	–8,0% (–6375)
Dospělí (40–54)	–19,5% (–19125)	+4,2% (+4170)	–10,0% (–10267)	–14,1% (–13027)
Starší pracovníci (55–64)	+8,7% (+4538)	+9,6% (+5024)	+15,5% (+8832)	–14,1% (–9318)
Senioři (65–79)	+44,1% (+25458)	+3,4% (+1938)	+37,4% (+22301)	+1,5% (+1219)
Velmi staří lidé (80+)	+180,5% (+34026)	+17,1% (+3229)	+57,1% (+12610)	+52,4% (+18187)

Tyto tendence jsou součástí širšího rámce, neboť během tohoto století pocítí stárnutí obyvatelstva všechny regiony světa. Náš hlavní partner, kterým jsou Spojené státy, pravděpodobně zaznamená v letech 2000 až 2025 nárůst počtu obyvatel[9]. V Číně půjde o rychlý proces, počet obyvatel bude klesat od roku 2025. Naproti tomu v sousedních regionech v Evropě, v Africe a na Středním východě, se stárnutí projeví mnohem později – tamní obyvatelstvo je mnohem mladší, věkový průměr činí 20 let nebo méně oproti více než 35 letům v Evropě.

1.1. Problém nízké porodnosti

V těchto souvislostech představuje nízká porodnost úkol pro politické orgány. V historii nikdy nedošlo k „růstu bez kolébek“. Zvyšování produktivity, zejména prostřednictvím přístupu k celoživotnímu vzdělávání, a zvyšování účasti na pracovním procesu, zejména vytvořením skutečného evropského trhu práce a prostřednictvím větší profesní mobility, jsou dva hlavní prostředky k řešení tohoto úkolu. Existují dva další: porodnost a přistěhovalectví.

Současná plodnost v Evropě již nezajišťuje obnovu populace. Průzkumy ukazují, že existuje velký rozdíl mezi tím, kolik dětí by Evropané chtěli mít (2,3), a tím, kolik jich mají ve skutečnosti (1,5)[10]. To znamená, že pokud by existovaly vhodné mechanismy, jež by umožňovaly párům mít tolik dětí, kolik chtějí, plodnost by mohla vzrůst, a to přestože se představy o ideální velikosti rodiny mezi členskými státy liší.

Daná situace je výsledkem omezujících faktorů, jež ovlivňují rozhodnutí v soukromém životě: pozdní nástup do zaměstnání, nestálost zaměstnání, vysoké náklady na bydlení, nedostatek pobídek (rodinné přídavky, rodičovská dovolená, nabídka péče o děti, rovnost odměňování). Takové pobídky mohou skutečně mít příznivý účinek na porodnost a zároveň napomáhat zvýšení zaměstnanosti, zejména žen, jak dokazuje příklad některých zemí. Přesto 84 % mužů dotázaných v průzkumu Eurobarometru v roce 2004 prohlásilo, že si rodičovskou dovolenou nevybrali a ani tak nemíní učinit, i když o svých právech byli informováni.

---

9 Odhady OSN, 2002.

10 *Zpráva skupiny na vysoké úrovni o budoucnosti sociální politiky v rozšířené Evropské unii*, květen 2004.

Již mnoho let vyvíjí Unie značné úsilí s cílem dosáhnout rovnosti mužů a žena rozvíjí koordinaci vnitrostátních politik sociální ochrany.

Jak může lepší sladění pracovního a soukromého života přispět k řešení problémů spojených s demografickým stárnutím?

Jak lze napomoci vyrovnanějšímu rozdělení povinností v domácnosti a v rodině mezi muže a ženy?

Mělo by být přiznání některých přídavků a výhod (dovolená apod.) vázáno na rovnoměrné rozdělení povinností mezi obě pohlaví? Jak nejlépe zajistit odpovídající příjem v případě účasti obou rodičů na rodičovské dovolené?

Jak zlepšit nabídku zařízení péče o děti (jesle, mateřské školky aj.) a péče o seniory ze strany veřejného i soukromého sektoru?

Napomohla by rozvoji služeb zajišťujících péči o děti a péči o seniory nižší sazba DPH?

Jak zajistit rodičům, zejména mladým párům, přístup na trh práce, profesní seberealizaci a možnost mít tolik dětí, kolik chtějí?

1.2. Možný přínos přistěhovalectví

Přistěhovalectví z mimoevropských zemí by mohlo pomoci vyrovnat pokles počtu obyvatel do roku 2025, ačkoliv samo o sobě nemůže vyřešit všechny problémy vyplývající ze stárnutí obyvatelstva nebo nahradit hospodářské reformy. Jak nedávno připomněla *Zelená kniha* Komise[11], k uspokojení potřeb pracovní síly a k zajištění prosperity Evropy by mohl být nezbytný čím dál tím větší příliv přistěhovalců. Vzhledem k demografické situaci Evropy a jejímu geografickému prostředí bude toto ekonomické přistěhovalectví z velké části rovněž přistěhovalectvím charakterizovaným trvalým usídlením. Z toho vyplývá potřeba zajistit účinné a transparentní řízení přijímání státních příslušníků třetích zemí a zavést aktivní politiky integrace a rovnosti příležitostí, které by vedly k rovnováze mezi právy a povinnostmi migrantů a občanů přijímajících států[12]. Rozhodnutí, zda se k řešení demografického stárnutí ve větší míře využije přistěhovalectví, musí být předmětem diskuse na vnitrostátní a evropské úrovni a rovněž diskuse se zeměmi původu.

Evropská rada na zasedání v Soluni v červnu 2003 zdůraznila, že „politika EU v oblasti integrace [přistěhovalců] by měla přispívat k řešení nových demografických a ekonomických problémů, před nimiž EU v současnosti stojí“. Právě takovou diskusi zahájila *Zelená kniha* přijatá letos v lednu.

Do jaké míry může přistěhovalectví vyvážit některé nepříznivé účinky demografického stárnutí?

Jaké politiky by se měly uplatňovat za účelem integrace přistěhovalců, zvláště mladých lidí?

---

[11] KOM(2004) 811 ze dne 11.1.2005.

[12] Sdělení Komise o přistěhovalectví, integraci a zaměstnanosti – KOM(2003) 336.

Jak mohou být v tomto směru užitečné nástroje Společenství, zvláště právní rámec boje proti diskriminaci, strukturální fondy a strategie zaměstnanosti?

2. NOVÁ MEZIGENERAČNÍ SOLIDARITA

Demografické změny v současné době utvářejí novou společnost a tyto změny se od roku 2010 zrychlí – bude čím dál tím méně mladých lidí a dospělých, čím dál tím více starších pracovníků, důchodců a velmi starých lidí. Naše společnosti budou muset vymyslet nové způsoby, jak zhodnotit růstový potenciál mladých lidí a starších občanů. Bude nezbytné, aby se na zvládnutí těchto změn podíleli všichni účastníci – mezi generacemi bude třeba vybudovat nové formy solidarity, a to na základě vzájemné podpory a předávání dovedností a zkušeností. K tomu by měla přispět Evropská iniciativa pro mládež, kterou Komise navrhla ve svém sdělení o přezkumu lisabonské strategie v polovině období.

2.1. Lepší integrace mladých osob

Děti a mladí lidé budou přebírat štafetu od početnějších generací, než jsou sami. Je pravda, že úroveň jejich vzdělání je znatelně vyšší, než tomu bylo u předcházejících generací – v EU-15 mělo v roce 2003 vysokoškolské vzdělání přibližně 28 % lidí ve věku 25–34 let oproti pouhým 16 % ve věkové skupině 55–64 let. Díky tomu lze předpokládat vyšší produktivitu a přizpůsobivost. Unie by si nicméně měla uvědomit, že její mládež se stává vzácným zdrojem, jehož potenciál není dostatečně využíván. Ve skutečnosti mají mladí lidé problémy se zapojením do pracovního procesu:

- Míra nezaměstnanosti osob mladších 25 let v prosinci 2004 dosahovala 17,9 % oproti 7,7 % v případě osob starších 25 let.

- Mladí lidé jsou výrazněji ohroženi chudobou[13] – to platí o 19 % lidí ve věku 16–24 let, ve srovnání s 12 % lidí ve skupině 25–64 let[14]. Tento podíl je také vyšší než u osob starších 65 let (17 %).

- Mladí lidé někdy narážejí na diskriminaci na základě věku a v souvislosti s nedostatečnou praxí, v některých případech ještě umocněnou dalšími faktory jako diskriminace na základě pohlaví, sociálního původu nebo rasy, což rovněž představuje překážku zapojení do hospodářského života a do společnosti.

- Školní vzdělání neodpovídá vždy potřebám znalostní společnosti a míra školní neúspěšnosti je stále znepokojivá. V roce 2002 opouštělo školu bez kvalifikace kolem 16,5 % lidí ve věku 18–24 let. Příčin této situace je mnoho. Opatření na podporu rodin a dětí školního věku by spolu s modernizací vzdělávacích systémů měla přispět k omezení tohoto jevu.

- Kromě toho jsou chudobou též ohroženy děti – je tomu tak v případě 19 % dětí mladších 15 let. Toto ohrožení je vážnější v případě dětí, které žijí v neúplných rodinách. Důsledkem je nedokončení studia, které může ve střednědobém výhledu ohrožení mladých lidí chudobou ještě zvýšit.

---

13 Tj. příjem nižší než 60 % průměrného příjmu po započtení sociálních transferů.

14 Společná zpráva o sociálním začlenění: http://europa.eu.int/comm/employment_social/soc-prot/soc-incl/joint_rep_fr.htm.

Vzdělávací systém tak bude muset řešit významný úkol: nadále zvyšovat úroveň počátečního vzdělávání, ale zároveň nabízet větší flexibilitu. Mladí lidé by například mohli více střídat výuku ve škole, zaměstnání a odborné vzdělávání při práci, aby vyhovovali potřebám hospodářství. Je též nutné, aby více využívali možností, jež nabízí distanční vzdělávání.

Stárnutí neznamená, že se problémy nezaměstnanosti a integrace vyřeší automaticky. Sociální partneři, školství, veřejné orgány i místní zúčastněné subjekty budou muset přemýšlet o zlepšení cest zapojení do pracovního procesu a o problému diskriminace, kterou mohou být mladí lidé postiženi.

V oblasti předcházení dlouhodobé nezaměstnanosti mladých lidí, boje proti školnímu neúspěchu a zvyšování úrovně počátečního vzdělávání byly stanoveny evropské cíle. Strukturální fondy pomáhají plnit tyto cíle v praxi.

Jak mohou politiky Společenství více přispívat k boji proti chudobě dětí a neúplných rodin a ke snižování ohrožení mladých lidí chudobou a sociálním vyloučením?

Jak zvýšit kvalitu systémů počátečního vzdělávání a vzdělávání dospělých? Jaký může být přínos neformálního vzdělávání a dobrovolnických činností? Jaký může být příspěvek strukturálních fondů a nástrojů pro lepší přístup ke znalostní společnosti?

Jak zlepšit přechod ze školy do pracovního života a kvalitu zaměstnání mladých lidí? Jakou úlohu by měl hrát sociální dialog? Co by mohl přinést dialog s občanskou společností, zejména s organizacemi mládeže?

Jaké formy solidarity je možno vybudovat mezi mladými a starými lidmi?

2.2. Globální přístup k cyklu aktivního života

Od roku 2005 bude ubývat „mladých dospělých“ (25–39) a tato tendence výrazně zesílí po roce 2010 (–16 % mezi lety 2010 a 2030). Počet 40–54letých začne klesat v roce 2010. Současně se rozšíří řady lidí starších 55 let, a to o 9,6 % v letech 2005 až 2010 a o 15,5 % v letech 2010 až 2030, a poté i tato věková skupina zaznamená početní pokles. Podniky se tedy budou muset více opírat o zkušenosti a kvalifikaci starších pracovníků a aktivně připravovat lidi mladší 55 let, aby nahradili předchozí generace. Navzdory jistému pokroku je míra zaměstnanosti lidí starších 55 let (40,2 % v roce 2003, tedy přibližně 20,5 milionu zaměstnaných lidí) hluboko pod evropským cílem zaměstnanosti ve výši 50 %.

Mladí lidé v aktivním věku mohou chtít věnovat více času svým dětem a více pracovat v jiném životním období. Demografické změny tedy mohou přispět ke vzniku nové organizace práce, která bude lépe přizpůsobitelná a pružnější. Technický vývoj je dalším prostředkem lepšího sladění rodinného a pracovního života.

K udržení lidí v zaměstnání bude rovněž významně přispívat kvalita pracovních míst a pracovního prostředí, a to snižováním rizika pracovních úrazů a zlepšováním zdravotního stavu pracujících, zejména těch nejstarších. Předvídání těchto změn napomůže lepšímu řízení cyklu aktivního života. Bude nutné také vypracovat pobídky ke změně chování lidí vůči starším pracovníkům a k boji proti diskriminaci.

Politiky Společenství podporují přechod ke znalostní společnosti tím, že prosazují modernizaci organizace práce, stanovení strategií celoživotního vzdělávání, kvalitu pracovního prostředí a „aktivní stárnutí“, a zejména zvýšení průměrného věku odchodu z trhu práce. Demografické změny posilují význam těchto politik a zároveň přinášejí nové otázky:

Jak modernizovat organizaci práce tak, aby byly zohledněny specifické potřeby každé věkové skupiny? Jak usnadnit zapojení mladých párů do aktivního života a poskytnout jim rovnováhu mezi pružností i jistotou, aby mohly vychovávat děti, vzdělávat se a přizpůsobovat své schopnosti požadavkům trhu práce? Jak umožnit starším více pracovat?

Jak přizpůsobit organizaci práce novému poměru mezi generacemi, kdy v podnicích bude méně mladých lidí a více „starších pracovníků“?

Jak mohou různé zúčastněné subjekty v Unii, zvláště sociální dialog a občanská společnost, přispět k hledání odpovědí na tuto situaci?

2.3. Nové místo pro seniory

Seniorů (65–79 let) bude výrazně přibývat po roce 2010 až do doby kolem roku 2030 (+37,4 %). Budou aktivnějšía budou se těšit lepšímu zdraví, pokud se současné trendy nezmění. Budou také lépe materiálně zajištěni, neboť čím dál více jich bude pobírat úplný důchod a budou mít větší úspory než jejich předchůdci i než jejich děti.

Senioři z některých zemí se stále častěji usazují v jiném regionu či v jiné zemi – mobilita není vlastní pouze mladým nebo lidem v aktivním věku. Mají vyšší spotřebu nových druhů zboží a služeb a chtějí se aktivně zapojit do společenského života – již nyní hrají významnou úlohu v dobrovolnickém sektoru. Budou si možná přát pokračovat v pracovní činnosti nebo zkombinovat zaměstnání na částečný úvazek s důchodem, k čemuž dochází ve Spojených státech. V Unii se ve věkové skupině 65–74 let věnuje pracovní činnosti 5,6 % lidí (údaj z roku 2003) oproti 18,5 % v USA. Někteří budou také chtít pomáhat dětem a vnoučatům a zajistit postupné předání svého majetku mladším generacím.

Koordinace reforem důchodových systémů na evropské úrovni podporuje pružný přechod mezi aktivním životem a důchodem.

Měl by být věk odchodu do důchodu stanoven zákonem, nebo je lépe umožnit pružný a postupný odchod do důchodu?

Jak umožnit účast seniorů na hospodářském a společenském životě, zejména prostřednictvím kombinace mzdy a penze, nových forem zaměstnání (částečný úvazek, pracovní poměr na dobu určitou) či jiných forem finančních pobídek?

Jak rozvíjet činnosti, do nichž se mohou zapojit senioři, v dobrovolnickém sektoru a v sociální oblasti?

Jak ošetřit mobilitu důchodců mezi členskými státy, zejména v oblasti sociální ochrany a zdravotní péče?

Jak investovat do zdraví a prevence, aby se Evropanům dále prodlužoval život v dobrém zdravotním stavu?

2.4. Solidarita s velmi starými lidmi

Díky stálému prodlužování střední délky života se v našich společnostech výrazně zvyšuje počet velmi starých lidí (80+): +17,1 % v letech 2005 až 2010, +57,1 % v letech 2010 až 2030. Bude jich tedy okolo 34,7 milionu oproti dnešním přibližně 18,8 milionu. Zvýší se podíl osob žijících osamoceně, především žen, neboť ženy častěji ovdoví v důsledku rozdílné délky života obou pohlaví. Výše starobních důchodů žen je znatelně menší než u mužů. Profesní dráha žen je kratší a mzda během aktivního života nižší.

Rodiny samy nebudou s to řešit otázku, jak se o tyto lidi postarat, ať již budou závislí či samostatní. Je pravda, že pokrok, k němuž dochází v oblasti zdravotního stavu současných mladších generací, umožňuje domnívat se, že budoucí velmi staří lidé budou čím dál tím delší dobu samostatní a budou chtít bydlet ve svém domově. Intenzivní péče se bude čím dál více zaměřovat na období sklonku života. Přesto bude také více než dnes lidí, kteří budou potřebovat intenzivní péči v důsledku ztráty samostatnosti.

V obou případech bude zapotřebí se o tyto lidi postarat přiměřeným způsobem, což dnes v mnoha zemích zajišťují rodiny, především ženy. Ty se však čím dál více zapojují do pracovního procesu. Kromě toho více dětí žije v dospělosti daleko od rodičů.

Rodiny proto budou muset být podporovány více než dnes. To bude úkolem sociálních služeb a sítí solidarity a péče v rámci místních společenství.

Koordinace vnitrostátních politik sociální ochrany by se měla v roce 2006 rozšířit na dlouhodobou péči o staré lidi. Jak může tato koordinace přispět k řízení demografických změn?

Mělo by se rozlišovat mezi starobními důchody a příspěvky osobám vyžadujícím péči?

Jak školit potřebné pracovníky a nabízet kvalitní pracovní místa v odvětví, v němž jsou mzdy i úroveň kvalifikace často nízké?

Jak zajistit rovnoměrné rozložení péče o staré lidi mezi rodiny, sociální služby a ústavy?

Jak pomáhat rodinám? Jak podporovat místní pečovatelské sítě?

Jak snížit nerovnost mezi muži a ženami při odchodu do důchodu?

Jak k podpoře seniorů využívat nové technologie?

3. ZÁVĚR: JAKOU ROLI MÁ HRÁT UNIE?

S cílem čelit demografickým změnám by Evropa měla sledovat tři hlavní priority:

- **Vrátit se na cestu demografického růstu. Musíme si položit dvě prosté otázky: Jakou prioritu dáváme dětem? Chceme dát rodinám, ať v jakékoli podobě, místo, jež jim v evropské společnosti náleží?** Rozhodným uskutečňováním lisabonské agendy (modernizací systémů sociální ochrany, zvyšováním zaměstnanosti žen a starších pracovníků), novými opatřeními na podporu porodnosti a promyšleným využíváním přistěhovalectví může Evropa vytvořit nové příležitosti pro investice, spotřebu a tvorbu bohatství.

- **Zajistit rovnováhu mezi generacemi** v rozdělení času během celého života, v rozdělování plodů hospodářského růstu a také v rozdělení břemene financování důchodů a zdravotní péče.

- **Vytvořit nové přechody mezi etapami života**. Mladí lidé se trvale setkávají s obtížemi při zapojení do pracovního procesu. Roste počet „mladých důchodců“, kteří si přejí zapojovat se do společenského a hospodářského života. Prodlužuje se doba studií a mladí lidé v aktivním věku chtějí mít čas na své děti. Tento vývoj mění hranice a přechody mezi pracovní aktivitou a nečinností.

Měla by Unie podporovat výměnu zkušeností a pravidelnou, například roční analýzu demografických změn a jejich dopadu na společnosti a všechny související politiky?

Mají finanční nástroje Unie – zejména strukturální fondy – tyto změny více zohledňovat a, pokud ano, jak?

Jak by do evropské koordinace politik zaměstnanosti a sociální ochrany mohl být lépe začleněn rozměr demografických změn?

Jak může evropský sociální dialog přispívat k lepšímu řízení demografických změn? Jakou úlohu může hrát občanská společnost a dialog s mladými lidmi?

Jak začlenit rozměr demografických změn do všech vnitřních i vnějších politik Unie?

V červenci 2005 uspořádá Komise konferenci za účasti všech zainteresovaných subjektů, která bude příležitostí k projednání jednotlivých otázek uvedených v této Zelené knize. Cílem této konference a Zelené knihy je shromáždit osvědčené postupy členských států a jiných zúčastněných subjektů. Tato diskuse by rovněž mohla být přínosem pro Evropskou iniciativu pro mládež, která byla navržena v rámci přezkumu lisabonské strategie v polovině období[15].

4. JAK SE ÚČASTNIT KONZULTACÍ?

Období konzultace s veřejností začíná 16. března a končí 1. září 2005.

Své odpovědi nám laskavě zasílejte prostřednictvím elektronického formuláře, který najdete na internetových stránkách Evropské komise na následující adrese:

http://europa.eu.int/yourvoice/consultations/index_en.htm.

Všechny údaje osobního charakteru zůstanou anonymní. Organizace prosíme, aby uvedly svou totožnost.

Byli bychom rádi, kdybyste využili elektronický formulář, neboť ten nám v rámci procesu konzultace usnadní zpracování Vašich názorů.

[15] Ministři školství se během zasedání Rady dne 21. února 2005 dohodli na označení „Evropský pakt pro mládež“.

Můžete nám však také zaslat písemný příspěvek na tuto adresu:

Livre vert « Changements démographiques »
DG EMPL/E/1
J-27 01/122

Commission européenne

B-1049 Bruxelles

PŘÍLOHA 1

Již několik let přispívají mnohé politiky Společenství k předjímání a řízení demografických změn:

- Evropská strategie zaměstnanosti a politika vzdělávání a odborné přípravy umožnily v posledních letech prosadit politiky a získat zúčastněné subjekty pro boj se školní neúspěšností a zvýšení úrovně počátečního vzdělávání mládeže[16], ale též pro podporu „aktivního stárnutí“, postupné zvyšování průměrného věku odchodu z trhu práce[17] a zvyšování kvality pracovních míst. I zde zůstává Unie stále daleko od dosažení stanovených cílů.
- Reforma systémů sociální ochrany. Společné cíle reformy důchodových systémů přijaté v roce 2001 vyzývají k zachování mezigenerační solidarity a k udržení rovnováhy mezi důchodci a aktivním obyvatelstvem. Rozšíření koordinace vnitrostátních politik v oblasti zdravotní péče a dlouhodobé péče o seniory umožní rozvoj tohoto přístupu. Evropská strategie sociálního začlenění stanovila cíle pro boj s chudobou dětí a rodin.
- Dodržování zásady rovnosti mužů a žen a její zohlednění ve všech politikách Unie („gender mainstreaming“). Ke zvyšování míry zaměstnanosti významně přispívají opatření podporující sladění pracovního a soukromého života. Například Evropská rada na zasedání v Barceloně v roce 2002 vyzvala členské státy k rozvoji struktur péče o děti. V rámci sociálního dialogu byly uzavřeny dohody týkající se rodičovské dovolené a práce na částečný úvazek, které byly provedeny prostřednictvím směrnice. Přes tento pokrok nejsou výsledky vždy uspokojivé, o čemž svědčí malé využívání rodičovské dovolené ze strany mužů a přetrvávání překážek, jež omezují přístup žen ke kvalitním pracovním místům.
- Boj s diskriminací. Od roku 2000 se na všechny formy diskriminace v zaměstnání vztahuje právní rámec, který podporuje rozmanitost.
- Hlavní směry hospodářské politiky vyzývají k posílení udržitelnosti růstu snížením veřejného zadlužení a sledováním zdravých politik. Mnohostranný dohled nad prováděním hlavních směrů hospodářské politiky a Paktu stability a růstu zahrnuje hodnocení udržitelnosti veřejných financí. V rámci Výboru pro hospodářskou politiku byly zahájeny práce na posouzení střednědobých a dlouhodobých hospodářských a rozpočtových dopadů stárnutí obyvatelstva.
- V posledních několika letech se vyvíjí společný přístup v oblasti přistěhovalecké politiky, včetně ekonomického přistěhovalectví.
- Sociální fond jakožto podpůrný nástroj strategie zaměstnanosti a Evropský fond regionálního rozvoje podporují rozvoj struktur péče o děti a lepší „řízení věku“ v podnicích.
- Rámcový program pro výzkum podporuje mnoho projektů souvisejících se stárnutím obyvatelstva a s demografickými změnami, přičemž tyto projekty se týkají zejména klinického výzkumu nemocí spojených s vysokým věkem a jejich důsledků pro systémy zdravotní péče. Rámcový program rovněž umožňuje vypracovávání studií zaměřených na budoucí demografický vývoj v Evropě.

---

16 Hlavní zásada 4, rozhodnutí Rady ze dne 22. července 2003 (Úř. věst. L 197, 5.8.2003, s. 13).

17 Hlavní zásada 5.

ANNEX 2

1. Výzvy evropské demografie 4

2. Nová mezigenerační solidarita 7

3. Závěr: jakou roli má hrát Unie? 10

4. Jak se účastnit konzultací? 11

Graph 1: the European Union in the world 15

Graph 2: old age dependency 16

Graph 3: share of the youngest and the oldest in the European population 17

Graph 4: the ageing of the European population 18

Graph 5: size of the youngest (15-24) and oldest (55-64) working age groups 19

Graph 6: change in the median and average age in the EU-25 1950-2050 20

Graph 7: ageing patterns across the Union 21

Graph 8: trends in fertility 22

Graph 9:fertility trends in the EU between 1960 and 2003 23

Graph 10 & 11: trends in life expectancy at birth 24

Graphs 12 & 13: life expectancy at the age of 60 (1960-2002) 25

Graph 14: trends in net migration 26

GRAPH 1: THE EUROPEAN UNION IN THE WORLD

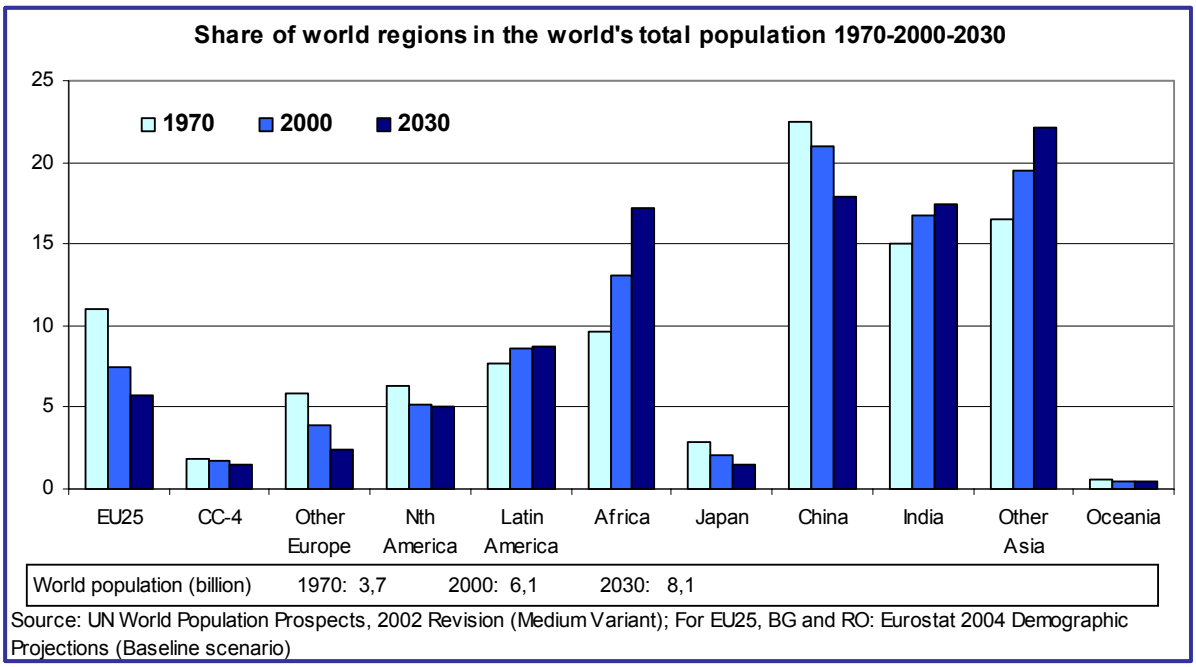

Graph 1 shows that the share of the EU-25 in world population between 2000-2030 is likely to fall from 12 to 6%. Other regions are also affected. Africa is likely to become one of the new giants. The shares of India and Other Asia are also expected to rise. The increasing demographic size of these other regions could diminish Europe's influence in the world.

GRAPH 2: OLD AGE DEPENDENCY

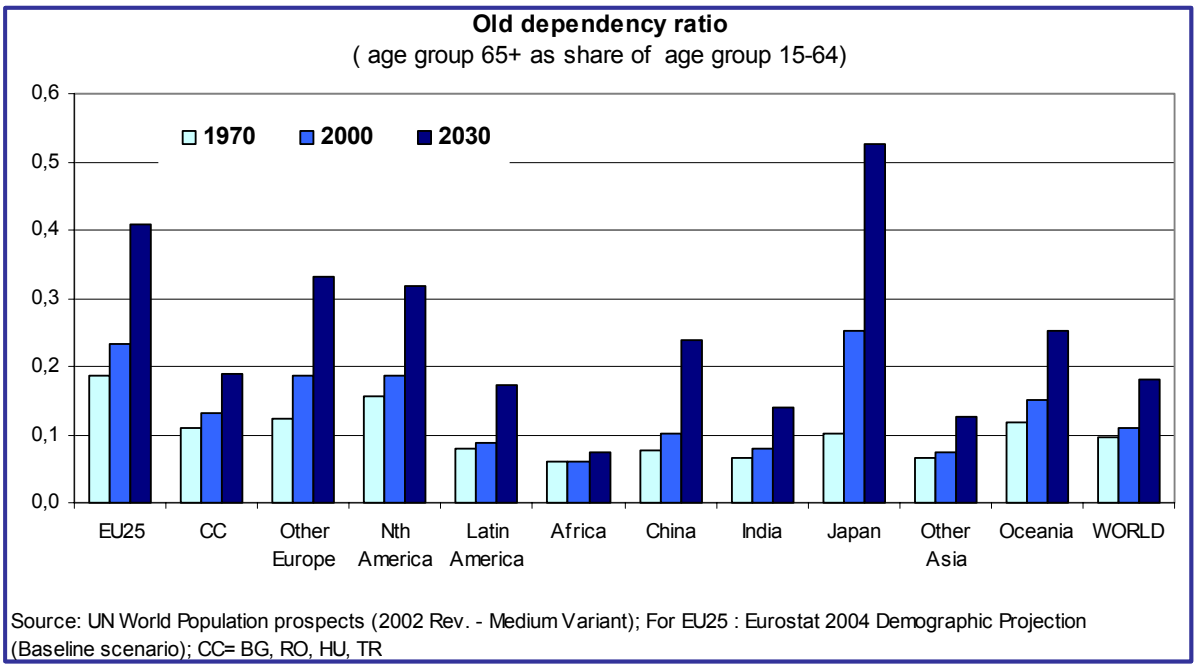

Graph 2 shows that old age dependency is going to be a global challenge over the next three decades with the exception of Africa. The pressure is going to be the highest in Japan and Europe. This means that the problem does not only exist in EU-25 and that all developed regions of the world are forced to redesign their policies and institutional arrangements in order to resolve the problems associated with ageing.

GRAPH 3: SHARE OF THE YOUNGEST AND THE OLDEST IN THE EUROPEAN POPULATION

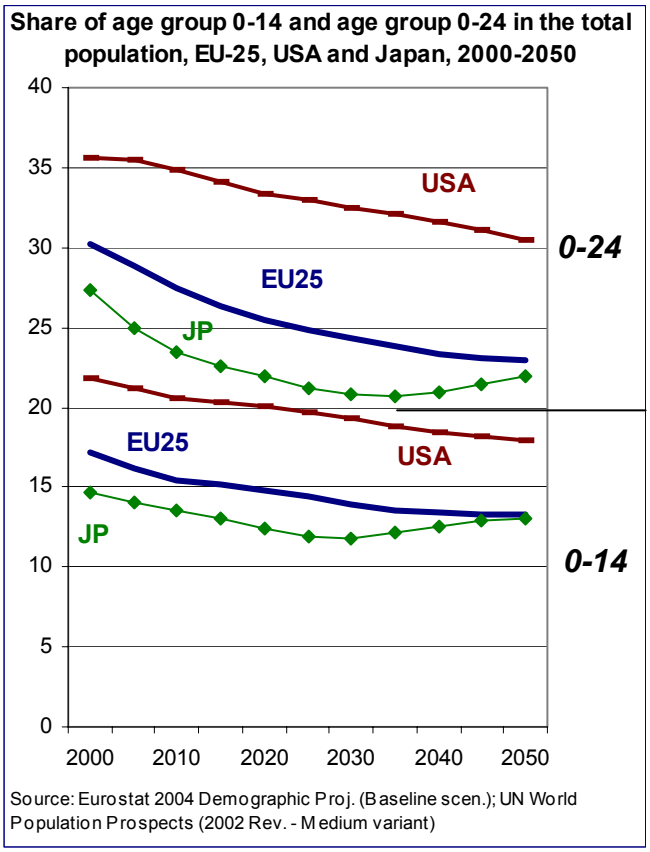

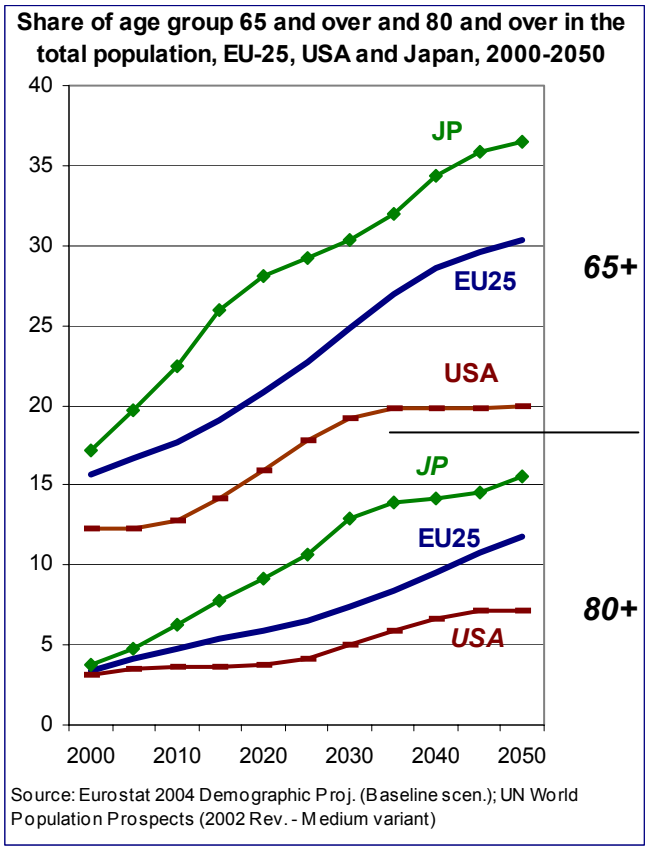

Graph 3 presents the shares of the two youngest and the two oldest age groups between 2000-2050 for Japan, USA and EU-25. In all three cases an important decline in the share of younger cohorts is observed while the share of the older cohorts has increased. The main implication of these trends is that the overall demand for care will increasingly have to shift from the young to the elderly. The only way to cope with this potentially huge increase in demand from old age groups is to develop *active ageing* policies.

GRAPH 4: THE AGEING OF THE EUROPEAN POPULATION

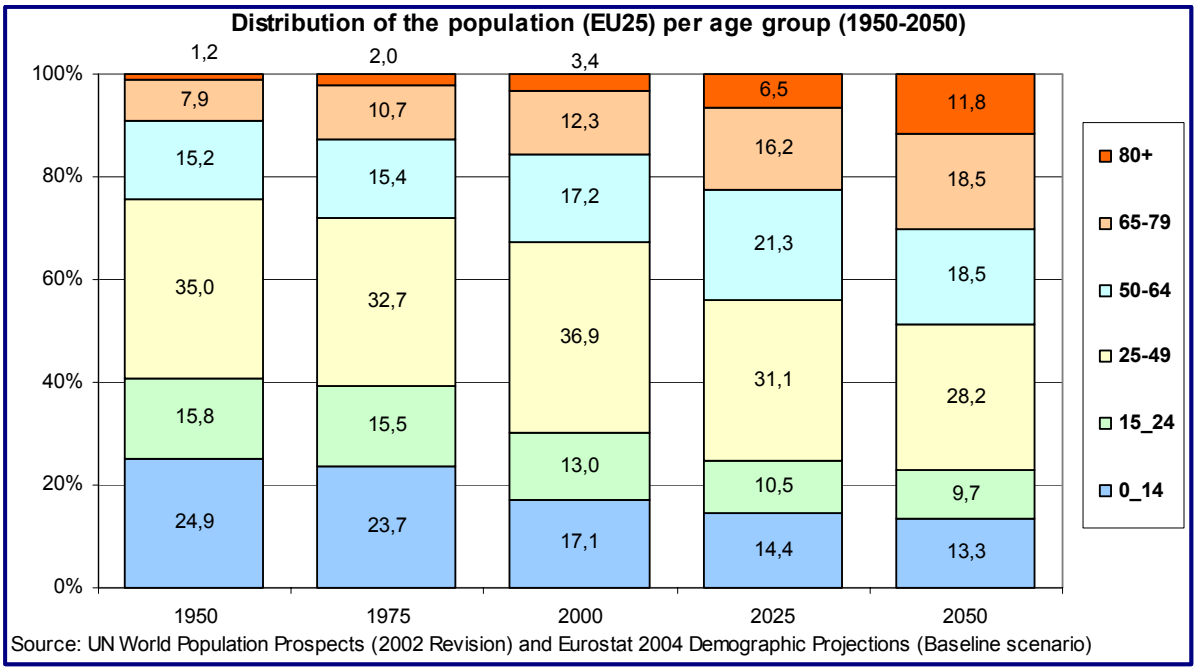

Graph 4 shows that ageing is having an important effect on the age structure of the European population. As the baby boom generation moves through the age pyramid, older cohorts become more numerous than the younger ones. The total EU-25 population has grown from 350 million in 1950, to 418 million in 1975 to 450 million in 2000. In 2025, population is expected to grow to 470 million persons but after this, it is likely to decrease to 449 million in 2050. In other words, it will take two more decades before ageing starts to have a negative effect on the absolute size of the population. On the other hand the effect of ageing on the age composition comes at much earlier stage and is therefore of much importance for the labour market and the health and long-term care sector.

GRAPH 5: SIZE OF THE YOUNGEST (15-24) AND OLDEST (55-64) WORKING AGE GROUPS

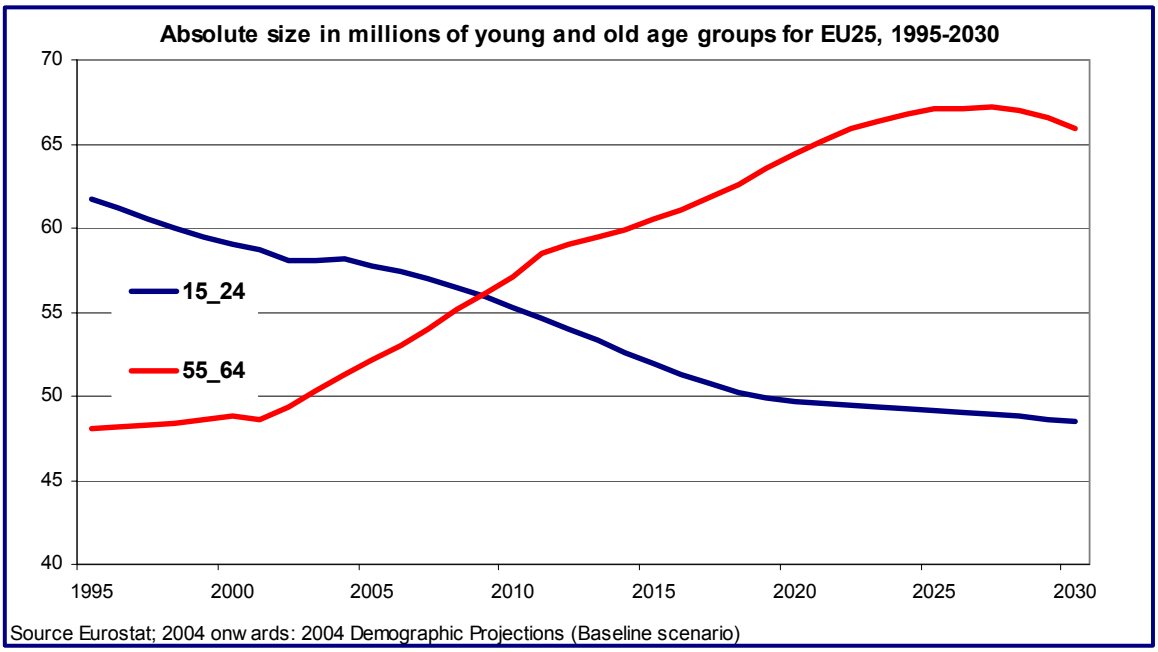

Graph 5 shows that around 2009 the size of the youngest cohort of the working age population will dive below the size of the oldest cohort. In 2050 there are expected to be 66 million persons of 55-64 and only 48 million of 15-24. This means that the working age population will start declining soon after 2010 and that the labour market will increasingly have to rely on older workers. The graph illustrates that it has become very urgent to improve the employability of our older workers in order to prepare our labour markets for the onset of ageing.

GRAPH 6: CHANGE IN THE MEDIAN AND AVERAGE AGE IN THE EU-25 1950-2050

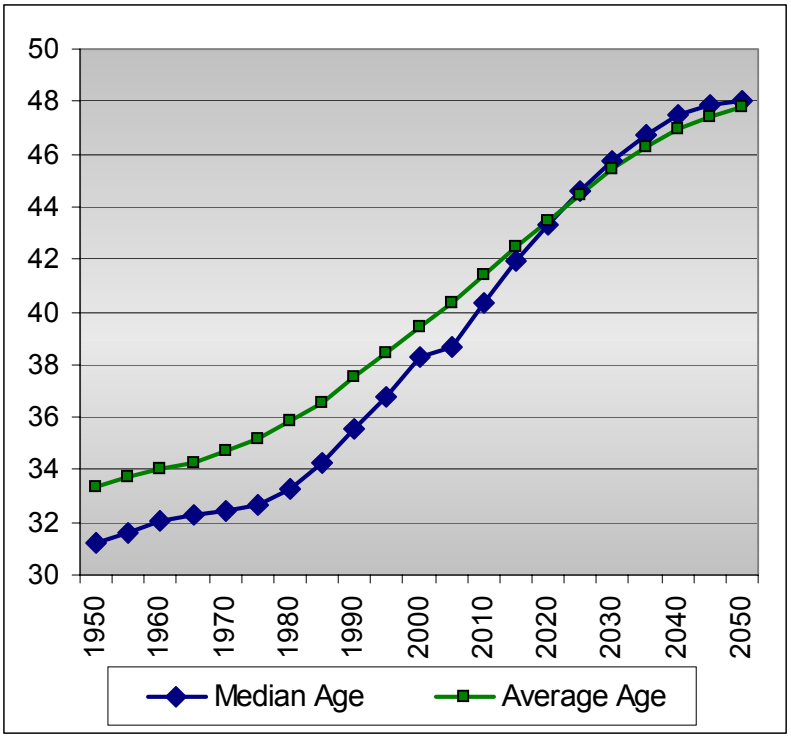

GRAPH 7: AGEING PATTERNS ACROSS THE UNION

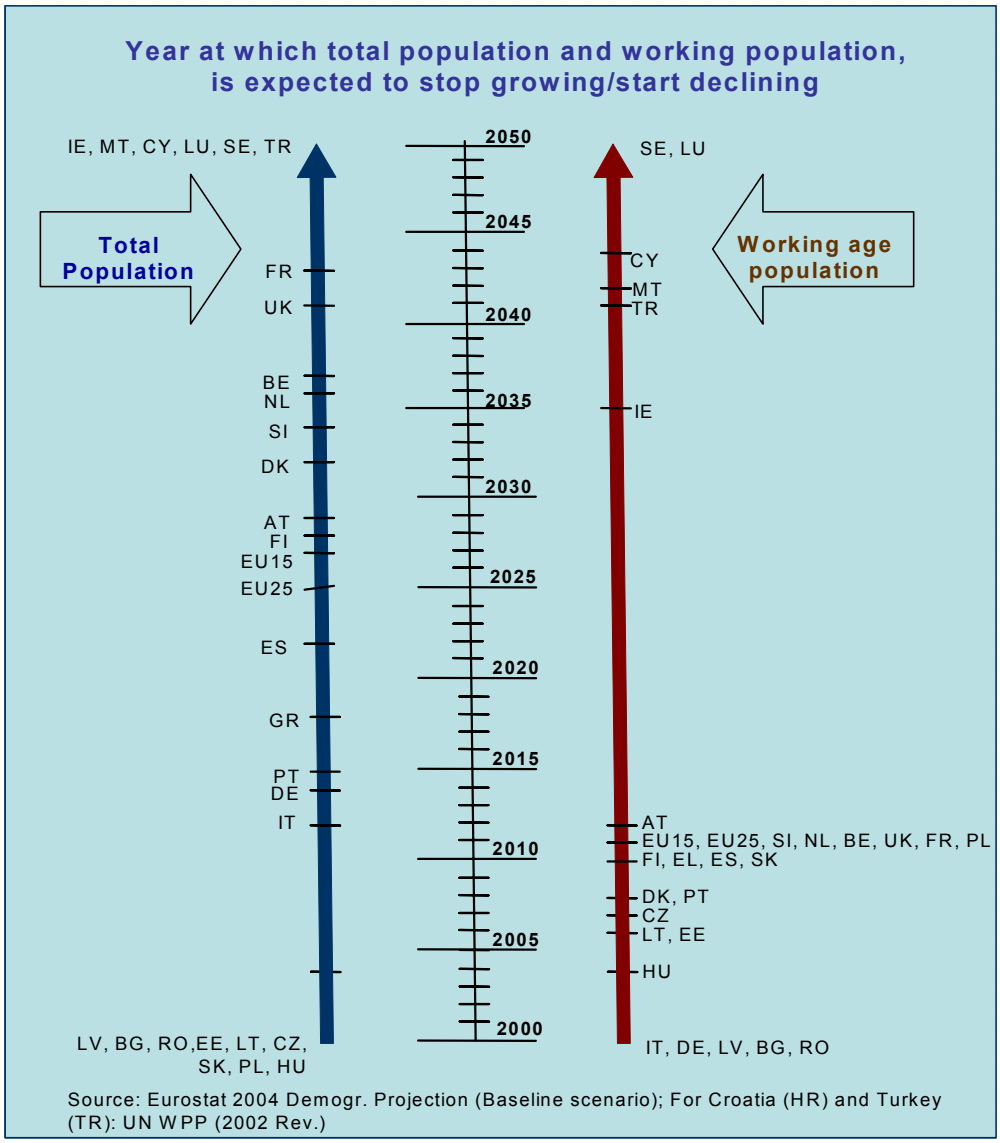

The pattern of ageing is different across the Union. Graph 7 shows on a timeline the years at which the total population and the working age population in each of the Member States are expected to stop growing and start declining. All Member States will have to deal with ageing challenge but not at the same time and not to the same degree. The decline in the total population of the EU-25 is expected by 2025 and it will be preceded by a decline in the population of working age starting already in 2011.

GRAPH 8: TRENDS IN FERTILITY

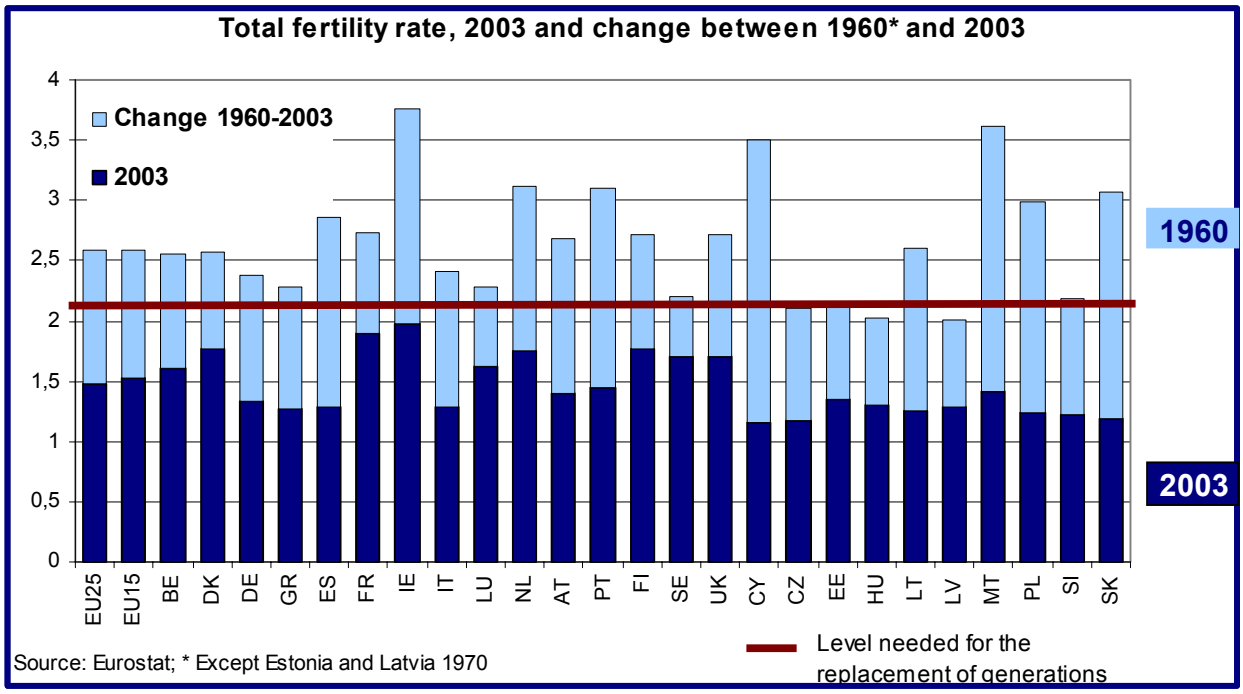

Graph 8 shows that in 1960 fertility in almost all Member States laid above the replacement level of 2.1 with a high margin, while today (2003) the rate has almost everywhere dropped well below replacement levels. What is also striking is the present gap in fertility between some of the new Member States and the rest of the EU. Most demographers expect that a catch up towards the average level in the EU-15 will be the most likely scenario.

GRAPH 9: FERTILITY TRENDS IN THE EU BETWEEN 1960 AND 2003

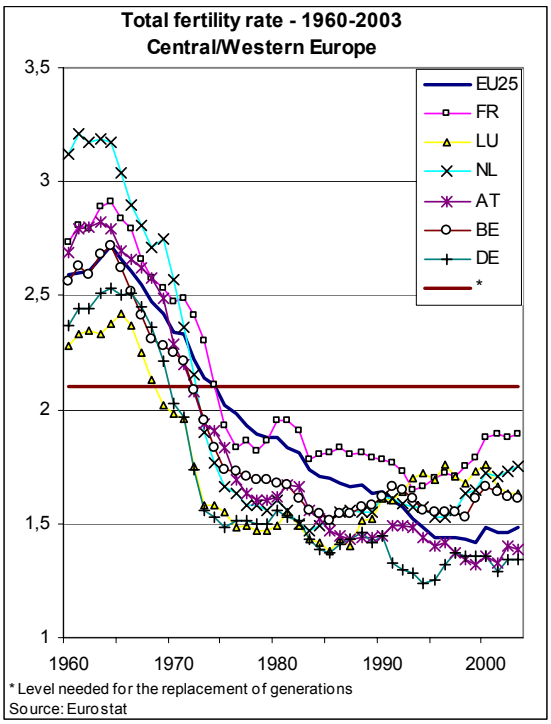

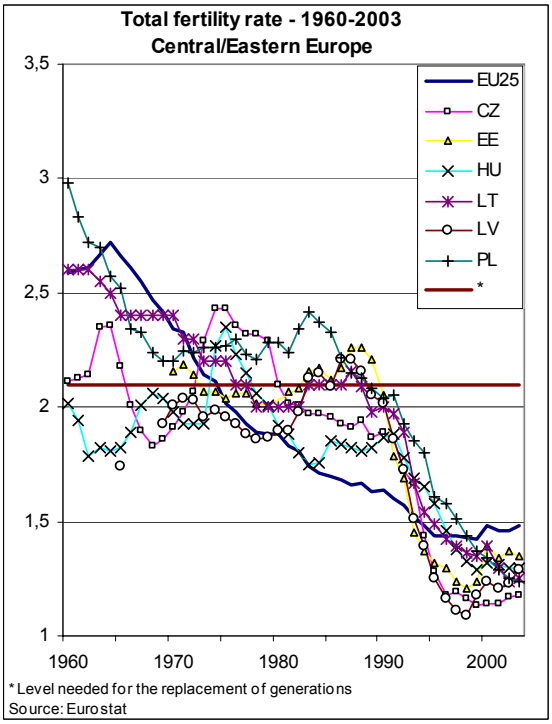

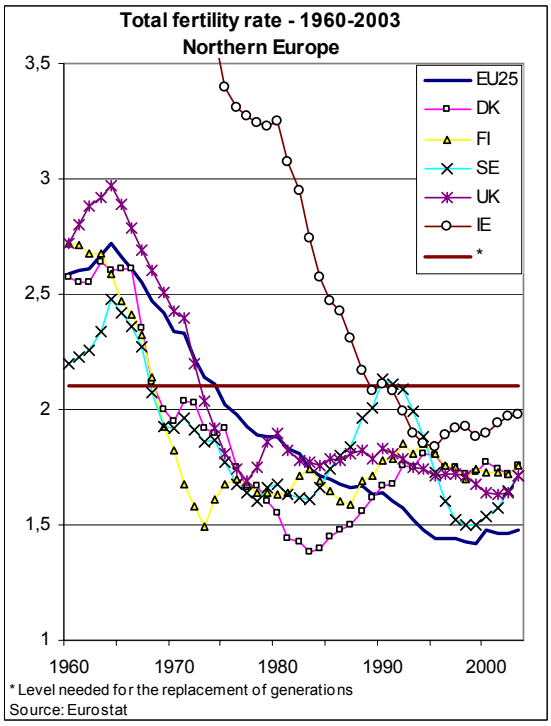

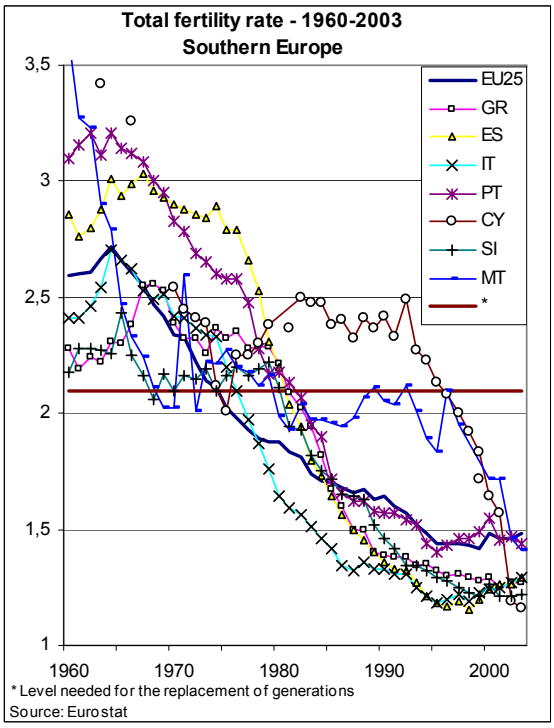

Graph 9 shows the different patterns of fertility decline in Europe. The drop in fertility took place firstly in Northern and Western Europe, and was followed by Southern Europe with almost a 10 year delay and with a 20 year delay for Central Europe. Despite these time lags fertility in Southern and Central Europe is today lower than in Western and Northern Europe. This means that the various parts of the EU are basically following the same transition albeit with important phase differences.

GRAPH 10 & 11: TRENDS IN LIFE EXPECTANCY AT BIRTH

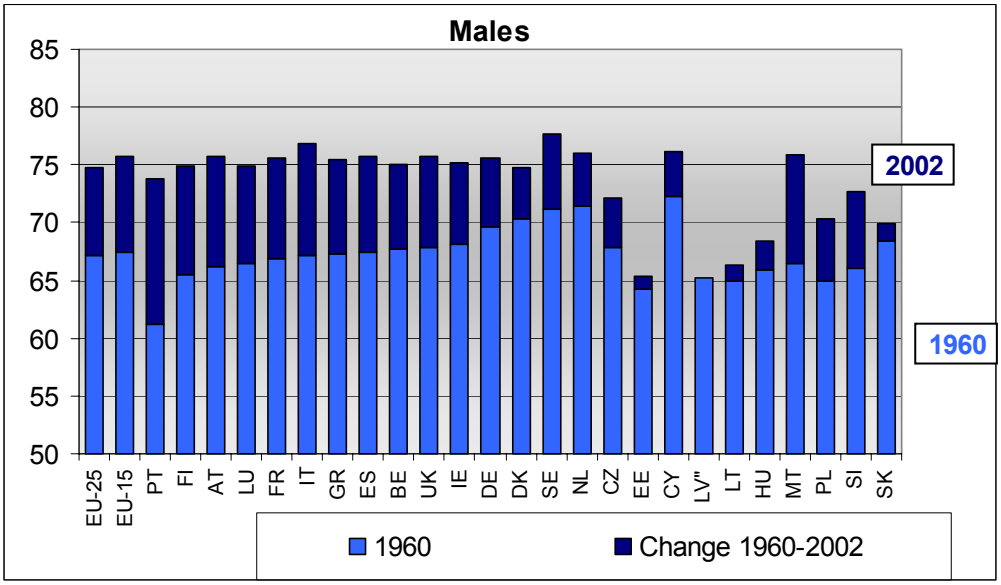

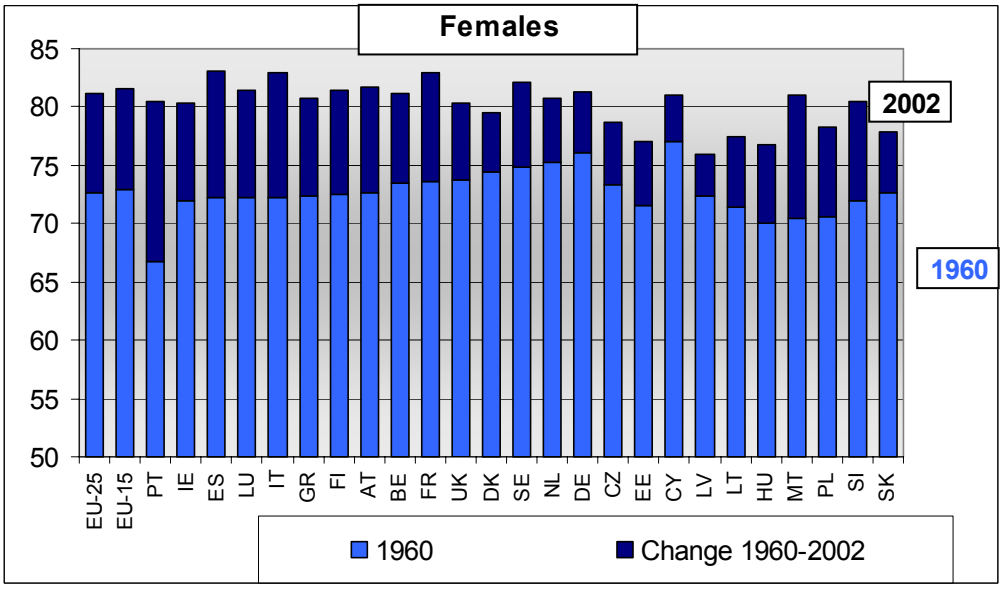

Source: Eurostat

Important gains in life expectancy have been realised between 1960 and 2002, with the exception of men in the Baltic States. The graphs also show that the average life expectancy of women is 6 years higher than that of men. For the future, demographers expect that the difference in life expectancy between men and women will narrow and that life expectancy of men in the Baltic States will within a few decades improve towards the EU. The increase in life expectancies is the result of drops in the mortality of all age groups and is not limited to the very old.

GRAPHS 12 & 13: LIFE EXPECTANCY AT THE AGE OF 60 (1960-2002)[18]

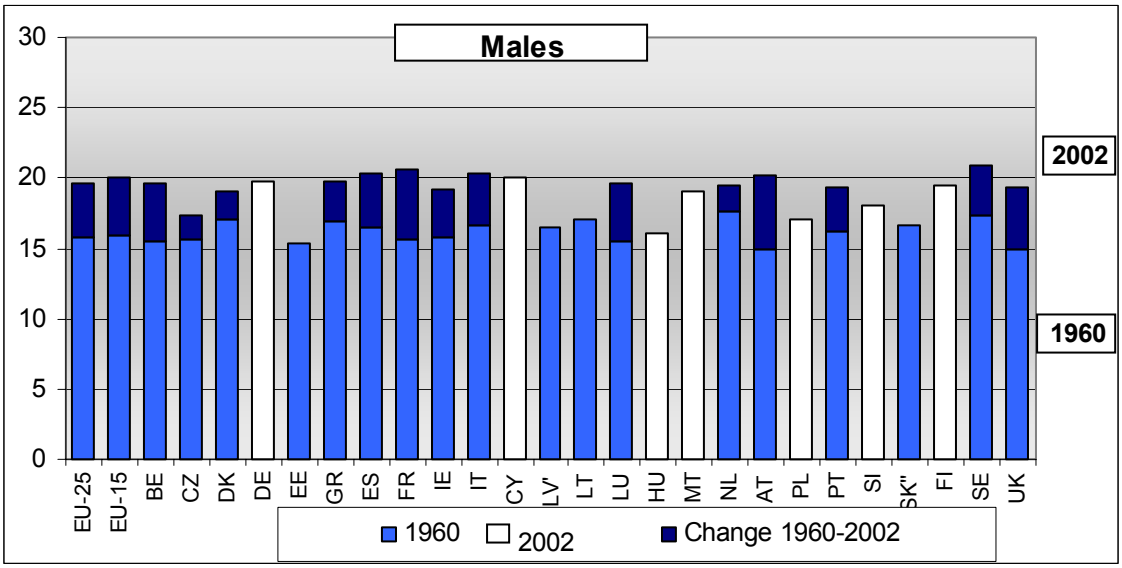

LV: decrease from 16,5 in 1970 tp 15,2 in 2002
SK: decrease from 16,6 in 1960 to 16,4 in 2002
Source: Eurostat

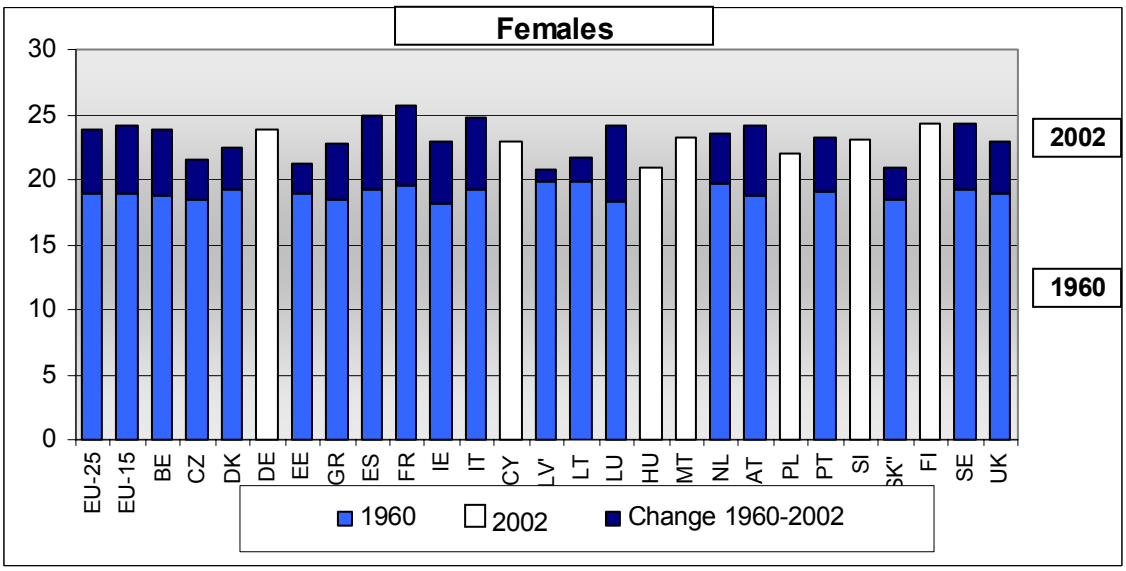

According to graphs 12 and 13, life expectancy at the age of 60 between 1960 and 2002 has increased almost everywhere, except for men in Latvia and Slovakia. The differences at the age of 60 are smaller than at birth for both men and women. It is also clear that during this period the gap in life expectancy between men and women has further increased. Nevertheless the new baseline projection assumes that this gap, measured in terms of life at expectance at birth, will start to shrink from 6.3 years in 2002 to 5.2 in 2050.

---

18 No 1960 figures exist for DE, CY, HU, MT, SI and FI.

GRAPH 14: TRENDS IN NET MIGRATION

Graph 14 demonstrates the growing importance of migration as a source of population growth. Furthermore, without migration our total population would have already started to decline. To the extent that migrants have higher fertility rates than the indigenous population, migration may boost the natural increase.

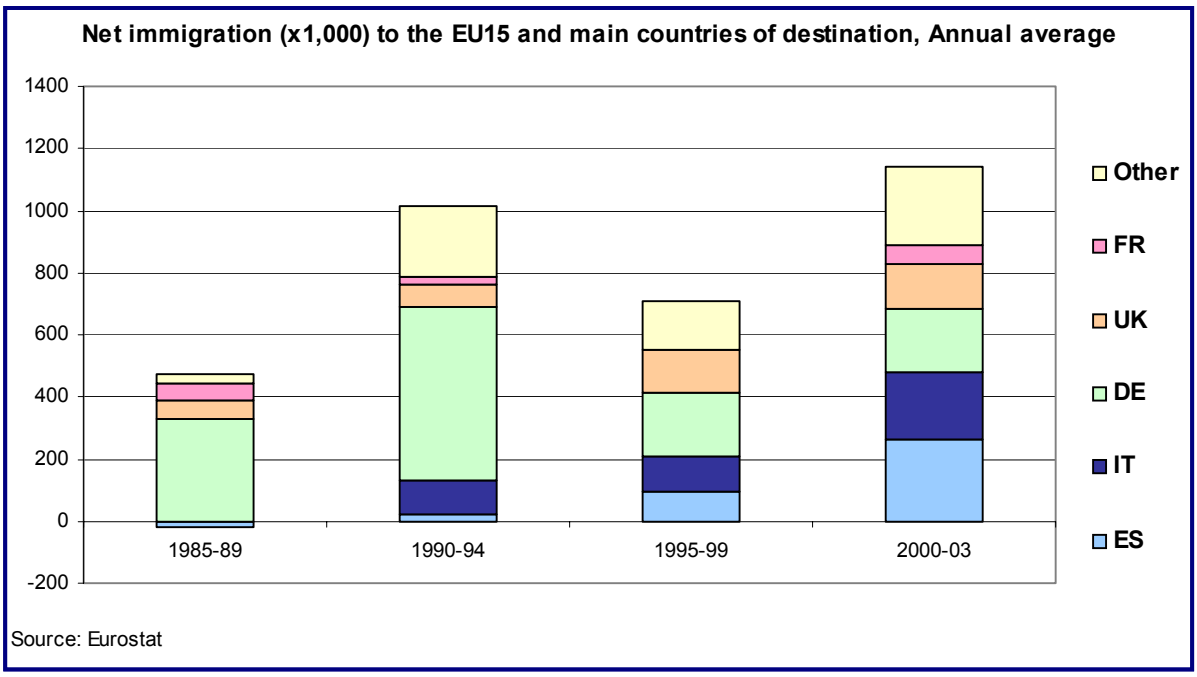

Graph 14 also shows that in the past, Germany was always a favourite destination of migrants who often came from Eastern Europe. However, its position has recently been taken over by the UK, Italy and Spain. A large share of the recent migrants to Spain comes from Southern America whilst the UK and Ireland are also popular destinations for migrants coming from Asia. A large share of migration comes about as a result of family reunification.